

או"ח סימן צ' סעיף ט"ז לגבי ריצה לבית עיניו של אדם מכל מקום לדבר מצוה הכנסת דאף שנוטל אחד מת"ק ממאור מותר דשומר מצוה וכו'.

^{1224567 תחב} ויצילו מידם, פירוש לפי שהאדם בעל בחירה ורצון ויכול להרוג מי שלא נתחייב מיתה, מה שאין כן חיות רעות לא יפגעו באדם אם לא יתחייב מיתה לשמים, והוא אמרו ויצילו מאדם פירוש מיד הבחירה, ובוה סתר אומרו ונראה מה יהיו חלומותיו וגו', כי הבחירה תבטל הדבר.

(אור החיים וישב ל"ז כ"ח)

בענין סכנת בן בחירה

1224567 תחב

מעידין עליו שמת, לחפורה מלאה נחשים ועקרבים מעידין עליו וכו', ואם כן לא כוון ראובן להצילו עכ"ל, ותירץ בזה האור החיים שם וז"ל לפי שהאדם בעל בחירה ורצון ויכול להרוג מי שלא נתחייב מיתה, מה שאין כן חיות רעות לא יפגעו באדם אם לא יתחייב מיתה לשמים, והוא אמרו ויצילו מידם, פי' מיד הבחירה עכ"ל.

יש שפירשו דברי האור החיים כפשוטו שאדם בעל בחירה יכול להרוג גם מי שלא נגזר עליו למות¹. ולפום ריהטא איכא

א. אם בן בחירה יכול להרוג גם מי שלא נגזר עליו למות

כתיב וישמע ראובן ויצילו מידם ויאמר וגו' אל תשפכו דם השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר וגו' ויקחוהו וישליכו אותו הבור והבור ריק אין בו מים (וישב כ"א-כ"ד), והקשה הרא"ם שם כ"ב וז"ל ממה שאמר והבור ריק אין בו מים, משמע אבל נחשים ועקרבים יש בו (שבת כ"א ע"א), ותניא בפרק בתרא דיבמות קכ"א ע"א נפל לבור אריות אין

1. עיין גם פני יהושע (ר"ה י"ח ע"ב), על הגמרא צום השביעי זה ג' בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם, ומי הרגו ישמעאל בן נתניה הרגו, ללמדך ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלוקינו, וז"ל איכא למידק אהא דשקולה מיתת צדיקים דמשמע דבשביל כך הוקבע לתענית, ואם כן מאי אולמי מיתת גדליה טפי משאר מיתת צדיקים כגון מיתת האבות ומשה ואהרן ושמואל ושאר הנביאים וצדיקי ישראל, אלא דאיכא למימר דשאר צדיקים שמתו בעונתן אין בו צרה כל כך, דמשל לפתילה שכבה בזמנו וכו', מה שאין כן בגדליה שנהרג על ידי אדם שהוא בעל בחירה מת שלא בזמנו עכ"ל, ועיין עוד בתורת משה לאלשיך (ויצא ל"א כ"ט) על הפסוק יש לאל ידי לעשות עמכם רע, ואלוקי אביכם אמר אלי לאמור השמר לך מדבר עם יעקב מטוב ועד רע, וז"ל יש לאל ידי להיותי בעל בחירה לעשות וכו',

דלא לקטלא ליה דא והאלוקים אינה לידו
בגין לאענשא לתרוויהו עכ"ל.

ועל דרך זה תירץ הראב"ד קושיית
הרמב"ם (תשובה ו' ה'), שהקשה
וז"ל כתוב בתורה ועבדום וענו אותם הרי
גזר על המצרים לעשות רע וכו', ולמה
נפרע מהן, ותירץ הראב"ד וז"ל הבורא
אמר ועבדום וענו אותם והם עבדו בהם
בפרך והמיתו מהם וטבעו מהם כענין
שנאמר (זכריה א' ט"ו) אני קצפתי מעט
והם עזרו לרעה עכ"ל.

וכן כתב הרמב"ן (לך לך ט"ו י"ד) על
הפסוק וגם את הגוי אשר יעבודו דן
אנכי, וז"ל אף על פי שאני גזרתי על זרעך
להיות גרים בארץ לא להם ועבדום וענו
אותם, אף על פי כן אשפוט את הגוי אשר
יעבודו על אשר יעשו להם ולא יפטרו
בעבור שעשו גזירתי, והטעם כמו שאמר
הכתוב וקנאתי לירושלים וציון קנאה
גדולה וקצף גדולה אני קצפתי על הגויים
השאננים אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו

קצת סייעתא לדבריהם מדברי כמה
ראשונים, דעיין ר"ח חגיגה ד' ע"ב על
הפסוק (משלי י"ג) ויש נספה בלא משפט,
כגון אדם שהורג חבירו, ועיין גם זוה"ק
(שמיני ל"ו ע"ב) דרשע ההורג חבירו
בבחירה ובמזיד לא נחשב בשליחותו של
מקום אלא א"כ הוא בלא כוונה, וז"ל
וכמה שלוחין אית ליה לקודשא בריך הוא
ובכולהו עביד שליחותיה ואפילו בחיות
ברא, הדא הוא דכתיב (ויקרא כ"ו כ"ב)
והשלחתי בכם את חית השדה ושיכלה
אתכם, ואפילו ביד גוי, הדא הוא דכתיב
(דברים כ"ח מ"ט) ישא ה' אליך גוי מרחוק
מקצה הארץ, אמר רבי אלעזר ובידא
דישראל עביד שליחותא, אמר ליה אין
כגון רשע בידא דצדיק (פי' כמו הבית דין
שהם צדיקים מכים ועונשים הרשעים,
מתוק מדבש), אבל רשע בידא דישראל
רשע אתרא לא עביד ביה שליחותא "אלא
בזימנא דאיהו לא מכוון ביה"2 הדא הוא
דכתיב (שמות כ"א י"ג) ואשר לא צדה
והאלוקים אינה לידו, ואשר לא צדה דייקא

ואלוקי אביכם לא אמר שימנעני רק שאמר השמר עכ"ל, אולם עיין להלן עמוד קצ"ז אות ג' דאין הכרח
דסבירא להו שבן בחירה יכול להרוג גם מי שלא נגזר עליו למות.

2. ומכאן יש להעיר על מה שהובא בשו"ת ידי דוד (קאראסו) סימן ק"ג, וז"ל שאלה לקחה האשה
הילד אצלה והניקה אותו ובבקר מצאה אותו תחת זרועותיה דנראה וניכר הדבר דמחמת הכבודות אמו
נחנק הילד והשכנים לא ידעו מזה שמת הילד ולשו ובשלו ממים שבשכונת המת, ואחר כך נודע להם
שמת הילד ועל כן שאול ישאלו מה משפט העיסה או התבשיל הזה אם יש לחוש לסכנה בכי האי גוונא
או לא, תשובה נראה דאין לחוש כלל לספק סכנה בנדון דידן דהרי כל טעמו של דבר דיש לחוש לסכנה
היינו טעמא משום שמלאך המות מטיל במים סם המות וכמ"ש הרב בית יוסף סימן של"ט ס"ו בשם
הכל בו וכו', ואם כן בנדון דידן שלא מת כדרך מיתה אלא שחנקתו אמו היינו נהרג על ידי אדם ובנהרג
על ידי אדם ליכא מלאך המות, ואם כן אין לחוש לסכנה כלל שהרי לא מת על ידי מלאך המות עכ"ל,
וראיתי בשו"ת ברכת יהודה יור"ד סימן מ"ז ב', שפירש דבריו על פי האור החיים הנ"ל שבן בחירה
יכול להרוג גם מי שלא נגזר עליו למות עי"ש, אולם להאמור כל זה דוקא במזיד מה שאין כן בשוגג
כאותה אם שחנקה את בנה בלי כוונה ר"ל, דאין זה הריגת בז בחירה אלא שלוחו של מקום.

נפש אלו לא הרגו הרשע באותו הזמן, התאמרו כי היה מת או נשאר חי, והתשובה שאין אנו יודעים זאת רק ה' הוא היודע, אפס כי אנחנו נוכל להניח כי היה מת גם לולא הרגו, ונוכל להניח כי ה' יודע כי לולא הרגו היה נשאר חי עכ"ל, (עיין קובץ אור המזרח י"ז עמוד 133)

ב. הסוברים שגם בן בחירה אינו יכול להרוג מי שלא נגזר עליו למות

והנה באמת הובא בשם הגר"א (ספר תולדות הצדיק רבי זונדל מסלנט זצ"ל), אמר הגאון רשכבה"ג מוהר"ח זלה"ה מוואלוז'ין, שמעתי מהחסיד (הגר"א) וגם אני אמרתי כן אפילו מנעורי שזה טעות מה שמורגל בפי העולם שבעל בחירה יכול לעשות לאדם בלתי גזירת הבורא, רק שבכל דבר נגזר על האדם באיזה אופן יגוף, אבל בבעל בחירה לא נגזר איזה בעל בחירה יעשה לו לטוב ולמוטב, אבל אם לא נגזר לו מן השמים אין בעל בחירה יכול לעשות לו מאומה עכ"ל, וכמאמר יוסף לאחיו (ויחי נ' י"ט) אל תיראו כי התחת אלוקים אני, וברש"י שמא במקומו אני בתמיה אם הייתי רוצה להרע לכם כלום אני יכול והלא אתם כולכם חשבתם עלי רעה והקב"ה חשבה לטובה והיאך אני יכול להרע לכם עכ"ל.

לרעה וכו', וכן היה במצרים "שהוסיפו להרע כי השליכו בניהם ליאור" וימרו את חייהם וחשבו למחות את שמם, וזה טעם דן אנכי שאביא אותם במשפט אם עשו כנגזר עליהם או הוסיפו להרע להם וכו', ודבר ברור הוא כי השלכת בניהם ליאור אינה בכלל ועבדום וענו אותם אבל היא עקירתם לגמרי עכ"ל, הרי דסבירא להו דאותם התנוקות שהושלכו ליאור לא היה זה בגזירה מוקדמת אלא בגרמת המצרים אשר עזרו להרע.

אלא שהרמב"ן סותר משנתו (שופטים י"ט י"ט) בבאור ההלכה האמורה בעדים זוממים דאם הרגו אין נהרגים משום דכתיב כאשר זמם כן יעשה לו, ודרשינן כאשר זמם ולא כאשר עשה (חולין י"א ע"ב), וז"ל אם נהרג ראובן נחשוב שהיה אמת כל אשר העידו עליו הראשונים כי הוא בעונו מת, ואלו היה צדיק לא יעזבנו ה' בידם כמו שאמר הכתוב ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו עכ"ל, הרי שעדים אינם יכולים לגרום הריגה למי שלא נגזר עליו למות³.

ועיין גם אוצר הגאונים חלק התשובות יבמות נ' ע"א (עמוד 129) שרב האי גאון לא רצה להכריע בשאלה זו, וז"ל השאלה תהיה מי שקם עליו רוצח והרגו

3. וראה להלן עמ' תס"ד מה שתירץ הגרמ"מ שפירא שליט"א, אלא שמלבד הנ"ל דברי הרמב"ן אינם מובנים מהא דאיתא במכות י' ע"ב שהיו שתי כתי עדים ונמצא אחת מהן זוממין הוא והן נהרגין, הרי שגם במקום שהנדון נהרג הורגים את הזוממים, וכמו שהעיר בשו"ת כתב סופר (ח"מ סימן א'), וז"ל דברי רמב"ן שם אינם אלא דברי אגדה למדרש טעמא דקרא והמתקת דברים, אבל אינם לדינא וכו', וקשה לי בהא דתני במתניתין מכות י' ע"ב, לפיכך אם נמצא אחת מהן זוממין הוא והן נהרגין והשאר פטורין למה יהיה הן נהרגין כיון שעל פי כת אחרת נהרג ובדין נהרג שוב אין לנו ראיה שהזוממין הגידו האמת והציל ה' הנקי מיד ביי"ד כיון שסוף כל סוף מעשה זה אמת ונהרג עכ"ל.

דגם נזק הבא בידי אדם הוא קיום גזירת שמים, וכדקרינן ליה בש"ס "רחמנא מחי", כדאיתא בבבא קמא פ"ה ע"א תניא דבי ר' ישמעאל אומר ורפא ירפא, מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות וברש"י ולא אמרינן רחמנא מחי ואיהו מסי, (ובתוס' וא"ת והא מרפא לחודיה שמעינן ליה, וי"ל דהו"א הני מילי מכה בידי אדם אבל חולי הבא בידי שמים כשמרפא נראה כסותר גזירת המלך קמ"ל דשרי) עכ"ל, ובחפץ חיים על התורה (משפטים כ"א י"ט) כתב על זה, וז"ל מכל זה מוכח להדיא שכל עניני צער שמזדמן לאדם ואפילו אם אחד מחרפו ומגדפו הכל הוא מן השמים אלא שמגלגלין תוב על ידי חייב וכמו שאמרו חז"ל על הפסוק והשבות אל לבבך, שעוונותיך הם המחרפים אותך, ולא עוד אלא אפילו אם אחד הכה אותך במזיד זה גם כן השגחה מלמעלה אלא שמגלגלין, וראיה ברורה לזה הוא מהכתוב הנ"ל המדבר בענין מריבה בין איש לרעהו ככתוב וכי יריבון אנשים והכה איש את רעהו נאם, כן המוכה בעצמו הוא גם כן חייב, שהלא לא היה צריך לצאת לריב עם חבירו ואף על פי כן מכנה הגמרא את ענין ההכאה הזאת בלשון "רחמנא מחי", אלא על כרחך דגם ענין שכזה גם כן מן השמים, וכן מצינו בדוד שקילל אותו שמעי בן גרא ויסקל אותו באבנים ועפרו בעפר השיב דוד, ה' אמר לו קלל עכ"ל.

וכבר כתב כן בספר החנוך מצוה רמ"א, וז"ל שידע האדם ויתן אל לבו כי כל אשר יקרהו מטוב ועד רע הוא סיבה שתבוא עליו מאת ה' ב"ה ומיד האדם מיד איש אחיו לא יהיה דבר בלתי רצון השם

ב"ה, על כן כשיצערהו או יכאיבהו אדם ידע בנפשו כי עוונותיו גרמו והשי"ת גזר עליו בכך ולא ישית מחשבותיו לנקום ממנו כי הוא אינו סיבת רעתו כי העוון הוא המסבב וכמו שאמר דוד ע"ה הניחו לו ויקלל כי אמר לו ה', תלה הענין בחטאו ולא בשמעי בן גרא עכ"ל, וכן כתב בספר חסידים תשנ"א, אפילו חבלוהו בני אדם רעים יאמר עוונותיו גרמו לו שהרי כתיב ואשלח את כל האדם איש ברעהו עכ"ל, ועיין עוד באלשיך איכה ג' ל"ה, ולהלן עמוד ת"ג.

ולכן כל שלא נגזרה הגזרה גם בן בחירה אינו יכול להזיק לזולתו, דאפילו לענין כשפים דאמרינן בסנהדרין ס"ז ע"ב אמר רבי יוחנן למה נקרא שמן כשפים שמכחישים פמליא של מעלה, (פי' נוטריקון כחש פמליא של מעלה, מי שנגזר לחיות ממיתים, רש"י), ומכל מקום גם לענינם אמר ר' חנינא אין עוד מלבדו כתיב, וברש"י אם המקום חפץ בי לא תוכלי להרע וכו' דנפיש זכותיה ומסרי נפשיה משמיא לאצולי עכ"ל.

ועל דרך זה מצינו שקידוש לבנה הוא סגולה להנצל מידי בן בחירה וכמו שכתב בספר הברית (ח"א מאמר ד' שני המאורות פ"ב), וז"ל מי שקידש הלבנה לא ידאג שימות באותו החודש וכו' בידי אדם מאותו יום ואילך, ור"ל לסטים מזויינים או שונאים ואויבים הקמים עליו ורוצים להרגו או אם במלחמה ירד וכו', כי סגולת מצוה זו להגין ולהציל מידי אדם בעל בחירה, אך לא ממיתה טבעית אם יומו יבא, והעד הנאמן לדברי אלה הוא הנוסח אשר קבעו הקדמונים בעצמם, כשם שאני

מִידָךְ ע"כ, וכעין זה כתב רש"י (כי תצא כ"ב ח') על הפסוק ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים בביתך כי יפול הנופל ממנו, וז"ל הנופל ראוי זה ליפול, ואף על פי כן לא תתגלגל מיתתו על ידך, ובשפתי חכמים שם וז"ל הנופל ר"ל ראוי זה ליפול, ומפרש והולך כיון שראוי זה ליפול למה עובר זה בלאו אם לא עשה מעקה ונפל אדם ממנו, ומפרש אף על פי כן לא תתגלגל וכו', ושוב ראיתי שכבר הובא כן בשם רה"ג (אוצר הגאונים שם עמוד 130) וז"ל שאל השואל אם אתם מניחים הנחה כי הנרצח היה מת בדבר ה' אילו לא הרגו הרוצח אם כן איך נאמר שהרוצח הרגו נפש, ואיך יתחייב הוא במשפט רוצח, תשובה כי לא היה לו להרשע ההוא לעשות להנרצח מה שעשה בו אף אם היה מת גם אילו לא הרגו ואין זה מוציאו מלומר עליו כי הוא עשה את אשר לא היה לו לעשות, והוא ראוי להמשפט שנחרץ עליו עכ"ל, וכן איתא באבות ב' ו' אף הוא ראה גלגולת אחת שצפה על פני המים אמר לה על דאטפת אטפוך וסוף מטיפיך יטפון, ובתפארת ישראל שם, קמ"ל סיפא דאפילו נגזר עונש לחוטא אפילו הכי אותו שנעשה שבט אפו של הקב"ה יקבל ענשו, מדעל כל פנים הוא לא התכוון לקיים גזירת ה' רק בעבור לבו הרע, והראיה ברורה על זה פרעה במצרים עכ"ל.

ג. סכנת בן בחירה היא סכנה גדולה שצריך יותר זכויות להנצל הימנה

ויש שכתבו דגם האור החיים המובא לעיל אינו כפשוטו שבן בחירה יכול להרוג

רוקד כנגדך ואיני יכול לנגוע בך "כך לא יוכלו כל אויבי לנגוע בי לרעה" וכו', וכבר זכרו חז"ל מעשה ביהודי אחד שניצל מרוצח שרצה להרגו ונמלט מידו על ידי שקידש הלבנה (עיין ספר יוסף אומץ ס' תע"ו, ובאה"ט סי' תר"ב ס"ק ד'), וחביבים המצוות שכל אחת יש לה סגולה טובה בפני עצמה, צדקה תציל ממות הטבעי, וקידוש לבנה תציל מאדם בעל בחירה עכ"ל.

וכמו כן תפלה מהני, כדאיתא בראש השנה י"ח ע"א, שנים שעלו לגרדום (בית ועד שדנים בו נפשות להריגה, רש"י), ודינם שזה ירד וזה לא ירד זה ניצל וזה לא ניצל, מפני מה זה ירד וזה לא ירד וכו', זה התפלל תפלה שלמה (נתכווין, רש"י) נענה, וזה לא התפלל תפלה שלמה לא נענה, ועוד אמרו בברכות י' ע"א אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים.

אמ"ח 3234567

ולפי זה גם התנוקות במצרים אלולי שנגזר עליהם למות לא היו יכולים המצרים להשליכם ליאור, ומה שהקשה הרמב"ם דאם כן היאך נענשו המצרים על כך הא גזירה היא ועבדום וענו אותם, והנה מלבד תירוץ הרמב"ם שם י"ל עוד דגם על הבחירה לקיים גזירת המקום מענישים, כדאיתא בתענית י"ח ע"ב כשביקש טוריינוס להרוג את לולינוס ופפוס אחיו בלודקיא, אמר להם אם מעמו של חנניא מישאל ועזריה אתם יבא אלוקים ויציל אתכם מידי וכו', אמרו לו וכו' לא מסרנו הקב"ה בידך "אלא שעתידי ליפרע דמנו

וכן השיב מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א (דרך שיחה עמוד קע"ב) על השאלה אם דברי האור החיים הם כפשוטם, וז"ל לא יתכן שיהרג אדם אם לא נגזר עליו מן השמים, אלא שכנגד בעל בחירה צריך יותר זכויות להנצל, ויש פעמים שנגזר על האדם מיתה ויש לו זכות שמעכבת, ובבעל בחירה צריך זכויות יותר עכ"ל.

וזהו שאמרו בפסחים ח' ע"א, חור שבין יהודי לארמאי בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בלבם, פלימו אמר כל עצמו אינו בודק מפני הסכנה (פי' כל עצמו של חור אינו בודק שלא יאמר הנכרי כשפים עשה לי, רש"י) וכו', והאמר רבי אלעזר שלוחי מצוה אינן נזוקין, היכא דשכיח הזיקא שאני שנאמר ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני, וברש"י איך אלך למשות את דוד, ואעפ"י ששלוחו של מקום היה, הרי היה ירא עכ"ל, ועיין עולת שבת או"ח תל"ג ס"ק ו', ובמאיר לעולם דרוש י' דחמיר סכנת עכו"ם מסכנת עקרב משום שהוא בן בחירה, (עי' לעיל ענין שלוחי מצוה אינן נזוקין עמוד קפ"ו), וכמו שנתירא שמואל משאול על היותו בן בחירה⁴ (עיין לעיל ענין מורא שמואל משאול עמוד קע"ח).

מי שלא נגזר עליו למות⁴, אלא שסכנת בן בחירה היא סכנה גדולה יותר שצריכים הרבה זכויות להנצל ממנה, שהרי מקור דברי האה"ח הוא מהזהר הק' (וישב קפ"ה א') ושם איתא בזה"ל, חמא ראובן דנזקא אשתכח בידיהו דאחוי, בגין דידע כמה שנאין ליה ורעותא דלהון לקטלא ליה, אמר ראובן טב למיפל ליה לגו דנחשין ועקרביין ולא יתמסר כידא דשנאווי, בגין דהכא אתר דנחשים ועקרבים, ואי איהו צדיקא קב"ה ירחיש ליה ניסא, ולזמנין דזכו דאבהן מסייעין ליה לבר נש וישתזיב מינייהו, אבל כיון דאתמסר בידוי דשנאווי "זעירין אינון דיכלין לאשתזבא" עכ"ל, הרי להדיא דעל ידי זכויות גם מידי אדם אפשר להנצל, רק כיון שהסכנה גדולה צריך יותר זכויות להנצל, וכמו שנתבאר בספר המאיר לעולם דרוש י', וז"ל לענין שינצל האדם מחיה רעה אין הקב"ה צריך לעשות נס רק שלא יענוש האדם על עוונותיו, דלולא החטא לא תמשול בו החיה, אבל להנצל מאדם רע צריך הקב"ה לעשות נס דוקא ולפעמים אין ביד האדם זכות שיהא ראוי לעשות לו נס ומשום זה יותר קל להנצל מחיה רעה מלהנצל מאדם רע עכ"ל.

4. וכן איתא בירושלמי (שביעית ט' א') ר"ש בן יוחאי עביד טמיר במערתא תלת עשר שנין וכו', לסוף תלת עשר שנין אמר לינה נפיק חמי מה קלא בעלמא, (פירוש וכי אני יוצא לראות ולשמוע מה קול בעולם, פני משה), נפיק ויחיב ליה על פומא דמערתא, חמא חד צייד צד צפורים פרס מצודתיה, שמע ברת קלא אמרה דימוס (חסד) ואישתזיבת צפור, אמר צפור מבלעדי שמיא לא יבדא כל שכן בר נשא, (פירוש כששמע הבת קול אמר דימוס ניצל הצפור, ואמר אם הצפור מבלעדי שמיא לא נילכד וניצוד כל שכן בר נשא ויצא, פני משה), ראה להלן עמוד רצ"ג ענין לכל כדור יש כתובת.

5. וכל זה דוקא אחר שירד שאול ממלכותו, דקודם לכן בעת היותו מלך אינו כהדיוט בעל בחירה משום דלב מלך ביד ה', ראה לעיל ענין מורא שמואל משאול עמוד קע"ח.

אולם בעיקר הדבר שגם סכנת עכו"ם חשיב סכנת בן בחירה, יש להעיר מהזה"ק (שמיני) המובא לעיל שסכנת גוי הוא כמו סכנת בעל חי, ורק סכנת ישראל רשע הוא בכלל סכנת בן בחירה (עיין ¹²³⁴⁵⁶⁷ ¹²³⁴⁵⁶⁷).

אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו זה יוסף, ולא פנה אל רהבים, על ידי שאמר לשר המשקים זכרתי והזכרתי נתוסף לו שתי שנים.
(זר"ר מקץ פ"ט ג')

אוצר החכמה

ספר חסידים

1234567

בטחון יוסף בשר המשקים

א. השלם בבטחונו נתבע גם על מיעוט השתדלותו

תהלים מ' ה', אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים ושטי כזב, ובבראשית רבה (מקץ פרק פ"ט ג'), וז"ל אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו זה יוסף, ולא פנה אל רהבים על ידי שאמר לשר המשקים זכרתי והזכרתי נתוסף לו שתי שנים עכ"ל, ובפירוש ידי משה גריס וז"ל אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים זה יוסף, על ידי שאמר וכו' כצ"ל, ורצונו לומר אשרי האיש שלא עשה כמו יוסף שפנה אל רהבים כנ"ל עכ"ל, והוסיף על זה בעץ יוסף שם, ר"ל שאמיתות לימוד כתוב זה שהוא לבטוח בה' נראה מענין יוסף שבטח בשר המשקים ולא עלתה לו, ולא די שלא הזכירו אף נענש על זה ממיעוט בטחונו בה' בתוספת ב' שנים במאסר עכ"ל.

אולם לגירסא שלפנינו אמרו, אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו זה יוסף, הרי שיוסף הוא סמל הבטחון וכדאיתא בתנחומא וישב אות ח', זה שאמר הכתוב ברוך הגבר אשר יבטח בה' (ירמיה י"ז ז') וכו', וירא אדוניו כי ה' אתו וגו', וכי פוטיפר רשע היה רואה שהקב"ה היה עמו, ומה הוא כי ה' אתו, אלא שלא היה שמו של הקב"ה זו מפיו, היה נכנס לשמשו והוא היה מלחש ואומר רבון העולם "אתה הוא בטחוני" אתה הוא פטרוני תנני לחן ולחסד ולרחמים בעיני ובעיני כל רואי ובעיני פוטיפר אדוני וכו', לפיכך כתיב וירא אדוניו כי ה' אתו עכ"ל, ועוד שם אות ט' על הזמן שהיה יוסף בבית האסורים, שבכל יום ויום היתה אשת אדוניו הולכת אצלו ואומרת לו התרצה לי, והוא אומר כבר נשבעתי, והיא אומרת לו אני מעורת אותך והוא אומר ה' פוקח עורים, כאן תהא